

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертацію Башманівської Яни Владиславівни на тему: "Самотність людини в умовах глобалізації", поданої на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії

Актуальність дослідження проблеми самотності людини в умовах становлення інформаційного суспільства визначається перш за все високими темпами соціальних трансформацій, де часто людині важко зорієнтуватися в швидкоплинних суспільних процесах, віднайти своє місце та роль у глобалізованому світі. Як наслідок – виникнення екзистенційного вакууму, самотності, стану фрустрації, що може бути причиною суїцидального вчинку людини.

Крім того, з огляду та аналізу тенденцій розвитку глобалізованого світу, простежується виникнення й трансформація соціальних спільнот, основною характеристикою яких є маргінальність. Члени таких спільнот досить швидко перетворюються із суб'єкта суспільного життя на об'єкт маніпулятивних технологій, щодо якого застосовуються засоби управління із примітивізованими засобами впливу включно, що як наслідок позначається на розгубленості індивіда у суспільних відносинах й виникнення у нього стану самотності.

Зазначене виводить проблему самотності людини на рівень знакових філософських проблематик, поза розв'язанням якої стає неможливим аналіз цілого комплексу проблем в царині соціальної філософії, філософської антропології, культурології тощо. Особливої гостроти зазначений чинник набуває на українських теренах, коли Україна наразі перебуває у складному економічному, соціально-політичному становищі, що ускладнюється військовими діями та ідеологічною боротьбою.

Одним із наслідків трансформаційних процесів, що відбуваються в сучасній Україні, є значне зниження ефективності діяльності традиційних інститутів соціалізації, коли людина опиняється відчуженою від суспільно-

політичного, економічного та культурного життя соціуму. Інституційні та позаінституційні впливи на особистість все більше набувають розбалансованого характеру, соціалізація набуває некерованих та стихійних форм, що нерідко стає загрозою засадничих чинників становлення українського соціуму, в межах якого проблема самотності набуває особливої актуальності.

Вагомість теми запропонованого дослідження зумовлена, насамперед, перехідним станом сучасного українського суспільства та становищем особистості в ньому. Йдеться про кризу пострадянських правових цінностей та норм, які втратили актуальність у зв'язку з розбудовою нового українського суспільства. Відтак, перед сучасною людиною постає надважливе завдання – віднайти й усвідомити свою ідентичність (професійну, національну, релігійну тощо), що є однією з умов подолання проблеми самотності.

В умовах демократизації, із проголошенням правових, національних та світоглядних свобод, очевидною є актуалізація проблеми вибудовування принципово нових моделей соціальної взаємодії між різними суб'єктами діяльності, перехід від монологічності до діалогічності.

Таким чином, соціально-філософський аналіз проблеми самотності людини та її висвітлення у дискурсі глобалізаційних процесів та розвитку українського суспільства зокрема, постає однією із достатньо значущих філософсько-методологічних проблем.

Структура дисертації, яка складається із вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу та загальних висновків зумовлена логікою дослідження. Це дало можливість дисертанту дослідити низку важливих питань, розв'язання яких передбачене метою та завданнями дослідження. Заслуговують на увагу чітке визначення об'єкту та предмету дисертаційного дослідження, виразне формулювання завдань, на основі яких побудовані положення новизни, що виносяться на захист. У своєму дослідженні Яна Владиславівна детально проаналізувала наукові розвідки, присвячені



осмисленню окресленої проблеми, у тому числі в царині міждисциплінарних досліджень. Особливої уваги заслуговує авторське визначення понять самотності та усамітнення, оригінальне обґрунтування теоретико-методологічних засад дослідження проблеми самотності та ціннісно-смыслових й антропологічних вимірів самотності людини, адже саме це дозволяє дисертантові віднайти власне бачення зазначеного феномену та забезпечити якісне і професійне виконання поставлених дослідницьких завдань.

У першому розділі **"Теоретико-методологічні основи дослідження самотності людини як соціальної проблеми"** автором з'ясовано еволюцію філософського осмислення самотності від епохи античності до сьогодення. Автор слушно зауважує, що незважаючи на стрімкий технологічний, економічний, матеріальний та інформаційний поступ у XX – XXI столітті, сучасна людина схильна до переживання таких екзистенційних проблем, як відсутність мети та сенсу життя, втрата свободи, любові, дружби, можливості самореалізації, самотності. Остання особливо загострюється в умовах глобалізації. Нашарування одна на одну різноманітних культур, взаємозумовлений характер складних соціальних процесів, стрімкий поступ інформаційних технологій – усе це заважає людині адаптуватися в соціумі, наслідком чого є стан самотності. Дисертант конструктивно зазначає, що шляхом подолання самотності є відновлення економічної, політичної, духовної єдності із соціумом.

Достатньо продуктивною є теоретико-методологічна основа аналізу проблеми самотності. Відтак, методологічною засадою її дослідження є твердження про подвійну екзистенційну сутність людини. З одного боку, кожна людина самотня як індивідуальність, яка потребує усамітнення, а з другого, – їй властиве намагання подолати власну самотність шляхом установлення духовної єдності з іншими. Друга властивість є сильнішою, ніж перша, а тому, коли індивід не здатний відчувати єдності із соціумом, він переживає гострий стан самотності, який, негативно позначається на психіці.



Стан самотності автор визначає як негативний для більшості людей, а усамітнення є необхідним благом для всіх.

Дисертант зауважує, що проблема самотності тісно пов'язана з певними соціально-психологічними типами людини й на основі концепції Е. Фромма доведено, що істотною характеристикою індивідів з непродуктивним типом орієнтації характеру є те, що вони ведуть егоцентричний спосіб життя, відчужуючись від суспільства, а тому переживають стан самотності. Індивіди продуктивного типу орієнтації, навпаки, спрямовують свою діяльність на якісне перетворення соціуму, відчують духовну єдність з іншими суб'єктами, а відтак, не почуваються самотніми.

Заслуговує уваги сформульоване авторське визначення понять самотності та усамітнення. Самотність – складний внутрішній та соціальний стан людини, що характеризується її відчуженням від процесів суспільного буття, суттєвим зниженням рівня соціальної активності, емоційною пригніченістю, зменшенням або втратою соціальних контактів, відсутністю духовної спорідненості з іншими суб'єктами діяльності, котрий виникає внаслідок егоцентричного способу життя та відчуженості від соціуму. Натомість усамітнення – це процес добровільного та тимчасового уникнення соціальних контактів з метою активної внутрішньої діяльності, спрямованої на самопізнання та духовний розвиток.

У другому розділі – **"Самотність людини в сучасному глобалізованому світі"** проаналізовано самотність й усамітнення як діалектичні екзистенційні проблеми людини в умовах глобалізації. Автор слушно доводить, що особливої значущості проблеми усамітнення та єдності набувають у сучасних умовах глобалізації, коли людина, з одного боку, опиняється під тиском інформаційного середовища й прагне усамітнення та спокою, а з іншого, – у вирі різноманітних соціальних явищ і розгалуженості соціальних зв'язків намагається віднайти та відчути справжнє почуття духовної єдності з іншими суб'єктами соціуму. Дисертантом обґрунтовано,



що автентичними формами єдності можна вважати солідарність, релігію, любов та дружбу.

Дисертант влучно зауважує, що однією з характерних ознак сучасного світу є поява віртуального простору, але процес занурення у віртуальну реальність – це не вирішення проблеми самотності, а лише тимчасова втеча від неї.

У третьому розділі – **"Проблема самотності в контексті соціокультурного простору сучасного українського суспільства"** досліджені проблеми ідентичності та відчуження у взаємозв'язку з проблемою самотності. Автор акцентує увагу, що суттєвою проблемою, що виникає в сучасному глобалізованому світі, і в українському суспільстві зокрема, – це криза ідентичності, яку зумовлюють як соціальні так і внутрішньопсихологічні чинники. Дисертантом встановлено, що першим кроком на шляху до подолання кризи ідентичності є зізнання собі в наявності кризи. Іншою важливою умовою подолання кризи ідентичності є глибоке усвідомлення своєї найважливішої місії, призначення в суспільстві.

Автор слушно зауважує, що поряд з високим рівнем громадянської активності в Україні має місце відчуження людини від суспільного життя, що призводить до руйнації соціальних контактів з іншими суб'єктами діяльності, а також до втрати почуття єдності із суспільством, нацією, наслідком чого є стан самотності. Відповідно до зазначеної проблеми, дисертант намагається віднайти шляхи подолання кризи ідентичності в Україні. Так, спираючись на філософські погляди С. Кримського автором встановлено, що українці повинні знаходити духовну єдність у трьох екзистенціалах національного буття: "Дім – Поле – Храм". Українці задля подолання соціального відчуження, уникнення екзистенційного вакууму та самотності мають відчувати духовну єдність зі своєю родиною, Батьківщиною, Богом та самореалізовуватися в спорідненій праці, ідентифікуючи себе з певною соціальною групою та встановлюючи з нею органічні комунікативні зв'язки.

Враховуючи зазначене вище, дисертаційна робота Башманівської Яни



Владиславівни "Самотність людини в умовах глобалізації" без сумніву є актуальною, самостійною роботою, що розглядає одну із складних філософських проблем сучасності, корелюючись із цілим рядом досліджень суміжних галузей знання.

Разом з тим дисертаційне дослідження не позбавлене окремих недоліків, які зумовлені перш за все новизною та складністю досліджуваної проблематики:

По-перше, відповідно до поставлених завдань, дисертантка виправдано зосереджує увагу на дослідженні генези розуміння самотності в історико-філософській думці. Утім, зазначене дослідження відбувається лише на основі здобутків західноєвропейської філософії, а відтак, поза увагою автора залишилося розуміння самотності в історії східної філософії.

По-друге, шановна дисертантка у відповідності до поставлених завдань цілком аргументовано вказує на діалектику самотності та усамітнення у соціокультурному просторі глобалізованого світу. Цілком логічно обґрунтовано, що автентичними формами єдності можна вважати солідарність, релігію, любов та дружбу. Утім, відкритим залишається питання щодо ролі та значення толерантності в умовах глобалізованого світу в контексті проблеми самотності. Адже людині, в умовах мережевізації суспільства, нашарування різноманітних культур важливо бути дійсно толерантною щодо інших суб'єктів діяльності, аби не загострювати виникнення соціальних конфліктів, що роблять людину відчуженою й відірваною від інших, а отже й самотньою.

По-третє, дисертантка, на нашу думку, дещо абсолютизує проблему самогубства. Наслідком стану самотності є не лише самогубство, як деструктивний вчинок, а інші девіантні та делінквентні форми поведінки: насамперед – це аномія, наркоманія, алкоголізм, злочинність. Вважаємо, що саме ці форми, в першу чергу, є наслідком стану самотності, а вже наступним кроком – є самогубство. Однак, автор аналізує одразу самогубство у відриві від інших похідних стану самотності.

По-четверте, дисертантка цілком слушно зауважує, що шляхом подолання самотності є подолання егоїстичного способу життя, відчуженості від суспільства та встановлення комунікативної та духовної єдності з іншими суб'єктами діяльності. Утім, сучасна людина об'єктивно є відчуженою: не розвиненість інституцій громадянського суспільства, відсутність дискурсивно-комунікативних практик залишають індивіда осторонь суспільних процесів, роблячи його самотнім. Відтак, хоча в дисертаційній роботі й зазначена роль переходу від монологічності до діалогічності, але не достатньо досліджена роль громадських та державних інституцій щодо залучення людини до суспільного життя, активної взаємодії з іншими суб'єктами діяльності.

Однак висловлені зауваження та побажання аж ніяк не знижують цінності та значимості дисертаційного дослідження. Безперечно, доробок Яни Владиславівни Башманівської є самостійною, оригінальною, науковою працею. Положення і висновки наукової новизни одержані автором самостійно в процесі критичного, науково об'єктивного аналізу досліджень представників не лише соціально-філософської думки, а й напрацювань інших галузей гуманітаристики з окресленої проблематики, про що свідчить список використаних джерел та літератури.

Результати дисертації достатньою мірою апробовані. Статті автора з досліджуваної тематики висвітлені у фахових філософських виданнях та виголошені у доповідях на низці міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових конференціях. Таким чином, широкий загал наукової громадськості має можливість познайомитися з науковим доробком Башманівської Я. В.

Змістовна частина структура, основні положення і висновки автореферату повністю відповідають тексту дисертації.

Відтак, це дає підставу оцінити кандидатську дисертацію Башманівської Я. В. як вагоме, комплексне та дійсно новаторське дослідження.



Дисертація Башманівської Яни Владиславівни "Самотність людини в умовах глобалізації" є цілісним, логічно завершеним самостійним дослідженням актуальної проблеми, вона відповідає вимогам ДАК України та пунктам 13, 14 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. за № 567, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філософських наук за спеціальністю 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії.

Офіційний опонент:

доктор філософських наук, професор,

завідувач кафедри соціології та гуманітарних дисциплін

Державного університету телекомунікацій

О. П. Полисаєв